

Kadın Cinselliğinin Disipline Edilmesini Kadının Genital Sakatlanması Üzerinden Okumak

Çiğdem Sema Sırma, Başkent Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

ORCID: 0000-0002-0839-2390

E-Posta: csemapolat@gmail.com

Özet

Beden, ontolojik yönünün yanı sıra din, sağlık, politika, ekonomi ve sosyal bilimler perspektiflerinin kesişme alanında yer almaktadır ve buzdağının görünür kısmına benzer şekilde fizyolojik boyutun dışında toplumsal uzamda çeşitli anlamlar taşımaktadır. Beden, ikili karşıtlıklar bağlamında, özellikle kadın bedeni odak alındığında; 'sağlık'/'hastalık', 'güzellik'/'çirkinlik'/'ideal'/'ideal olmayan' ve 'doğurgan' / 'kısır' gibi çeşitli yan anlamlarla değerlendirilebilmektedir. Ayrıca bedenin duruşu otorite ve statünün de göstergesi olabilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ataerkil toplumda kadınlar, yemek masasında oturdukları yer, beden dilleri veya ses tonları gibi davranışları konusunda çeşitli kısıtlamalara maruz kalmaktadırlar. Kadın bedenini kontrol ve disipline etme yöntemleri bir taraftan korse, küçük ayakkabı ve zayıf beden baskısı iken diğer taraftan kadının hayatı pahasına beden bütünlüğünü bozarak cinselliğini yaşamasını disipline etmek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadının genital sakatlanması hem bedensel bir işaretleme hem de toplumun kadının cinselliğine dair beklentilerinin somut bir göstergesi olma özelliğini taşımaktadır. Feminist politika içerisinde kadının politik, ekonomik ve gündelik hayattaki hakları için yapılan mücadele ve kazanımlar, dünyanın farklı coğrafyalarındaki kadınlar için genital sakatlanmaya karşı mücadele ile devam etmektedir. Her ne kadar feminist politikalarla birlikte çeşitli kazanımlar elde edilmiş olsa da hala genital sakatlanma bekâretin kanıtı ve cinsel isteği azaltma gerekçeleriyle varlığını sürdürmektedir. Ayrıca kadının genital sakatlanması kuşaklararası aktarım yoluyla da gerçekleşebilmekte ve genellikle de kadınlar tarafından uygulanmaktadır. Çocuk bedeninden genç kadın bedenine geçiş aşamasında kadının bedensel bütünlüğünün genital sakatlanma ile elinden alınarak cinsel yaşamının disipline edilmesi, günümüzde hala önemli bir problem alanını oluşturmaktadır. Kadının öncelikle beden bütünlüğünü bozan genital sakatlama, psikolojik sonuçlarına ek olarak kadının hayatı süresince devam edecek sağlık problemleriyle ve hatta ölümlerle sonuçlanabilmektedir. Diğer taraftan kadının genital sakatlanmasının kültürel kabul edilirliğinin kırılması gerektiği de açıktır. Bu noktada, sosyolojik olarak kadının genital sakatlanmasının neden ve sonuçları ile ele alınması önem kazanmaktadır. Bu çalışmanın konusunu, sosyolojik bakış açısıyla insan hakları ve beden bütünlüğünün korunması temelinde kadının genital sakatlanmasının sembolik anlamlarının ve sosyal inşasının

kuramsal olarak ele alınması oluşturmaktadır.

Anahtar sözcükler: Kadın, Kadın sünneti / Kadının Genital Sakatlanması, Kadın Cinselliği, Beden, Disiplin.

Reading The Disciplining Of Female Sexuality Through Female Genital Mutilation (Fgm)

Abstract

In addition to its ontological aspect, the body is located at the intersection of religion, health, politics, economics and social sciences perspectives and similar to the tip of the iceberg, it has various meanings in social space apart from the physiological dimension. In the context of dual oppositions, especially in the focus of the female body, the body can be evaluated with various connotations such as health/non-healthy, beauty/ugliness/, ideal/non-ideal, and fertile/infertile. In addition, the posture of the body can be an indicator of authority and status. In the context of gender roles, in the patriarchal society, women have been restricted about their behaviours in the society such as the place where they sit at the dinner table, body languages or their tone of voice while they are talking. On one hand the methods of controlling and disciplining the female body are corsets, small shoes and weak body expectation. On the other hand, it is to discipline the woman's sexuality by disrupting her body integrity at the expense of her life. FGM is both a bodily marking and a concrete indicator of society's expectations of women's sexuality. The struggle and achievements for women's rights in political, economic and daily life within feminist politics continue with the struggle against FGM for women in different geographies of the world. Although gains have been made on the female body with feminist policies, FGM practices still exist on the grounds of evidence of virginity and reducing sexual desire. In addition, FGM occurs through intergenerational transmission and is generally practiced by women. During the transition from a child's body to a young woman's body, the discipline of sexual life by taking away the physical integrity of the woman with FGM still constitutes an important problem area today. FGM, which primarily disrupts the body integrity of the woman, can result in health problems that will continue throughout the woman's life, and even death, in addition to its psychological effects. On the other hand, it is clear that the cultural acceptability of FGM must be broken. At this point, it becomes important to deal with the causes and consequences of FGM sociologically. The subject of this study is the theoretical consideration of the symbolic meanings of FGM and its social construction on the basis of the protection of human rights and bodily integrity from a sociological perspective.

Keywords: Female, Female Circumsition / Female Genital Mutilation (FGM), Female Sexuality, Body, Discipline.

Giriş

Gündelik yaşam içerisinde hem özel alanda hem de kamusal alanda kadınların davranışları ve bedenlerinden çeşitli beklentiler söz konusudur. Bu beklentiler, kadınların; 'alabileceği eğitim', 'yapabileceği iş', 'giyebileceği kıyafet', ses tonu, konuşma şekli, evleneceği kişi ve yaş şeklinde şekillenebilirken beden odağında, bedenine yönelik dışarıdan müdahaleler şeklinde olabilir. Kadının genital sakatlanması da kadının cinselliği odağında bedenine yapılan müdahalelerden birisidir. Genital sakatlama aracılığıyla kadının cinselliğinin disipline edilerek kontrol edilmesi söz konusudur. Altınay (2021: 324) cinselliğin, günlük pratiklerimizden devletle ilişkimize, çocukluğumuzdan yaşlılık günlerimize, isyan ettiğimiz baskılardan içselleştirdiğimiz fikirlere, kadın-erkek ilişkilerinden kadınların birbirleriyle ilişkilerine kadar hayatımızı her alanda belirlemeye devam ettiğini belirtmiştir. Kadının genital sakatlanmasıyla mücadele edilmesinde üzerinde durulan bir nokta genital sakatlamanın saygı duyulması gereken kültürel bir uygulama olarak değerlendirilmesidir. Feminist harekette kadın genital organına yapılan müdahale biçimlerinin tamamı erkek egemenliğinin ve erkeğin kadın cinselliği üzerindeki kontrolünün tanınması olarak değerlendirilmektedir (cad 1993).

Kadının genital sakatlanması kavramının gündelik dilde ve literatürde farklı şekillerde kullanımı söz konusudur. En yaygın kullanılan haliyle kadının genital organına yapılan dışarıdan müdahale, kadın sünneti ('female circumcition'/ fc), kadının genital kesilmesi (female genital cutting / fgc) veya kadının genital sakatlanması (female genital mutilation / fgm) olarak isimlendirilebilmektedir.

Kavram, uluslararası örgütler tarafından öncelikle kadın sünneti ('female circumcition') olarak kullanılmıştır. Fakat kadın sünneti ('female circumcition') kavramı erkek sünneti (male circumcison) kavramıyla benzerlik göstererek iki uygulama arasında karışıklığa yol açması gerekçeleriyle eleştirilmiştir. Kadının genital sakatlanması ('female genital mutilation') pek çok kadın sağlığı ve insan hakları örgütü tarafından kullanılmakta ve erkek sünneti uygulamasından açık / net bir ayırım getirmektedir. Sakatlamak (mutilasyon) kavramının kullanılması uygulamanın ciddiyetini vurgulayarak uygulamanın kadın ve kız çocukları açısından insan haklarına aykırı olduğunu pekiştirmektedir. Sakatlamak kavramı, 1970'li yılların sonunda yaygın olarak kabul görüp kullanılmaya başlanmıştır. 1994 yılından itibaren de sakatlamak kavramı birçok Birleşmiş Milletler belgesinde kullanılarak bir politika ve savunuculuk kavramı haline gelmiştir. Birleşmiş Milletlere Üye Devletler, 65 / 170 sayılı kararda, kadın sünneti kavramına atıfta bulunmak için sakatlamak kavramının kullanılması gerektiğini açıkça belirtmişlerdir. Bazı organizasyonlar tarafından kavram, kadının genital

sakatlanması / kesilmesi “female genital mutilation / cutting” (FGM/C) olarak birlikte kullanılabilir (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, 2022).

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organisation [WHO / DSÖ], 2023) tarafından kadının genital sakatlanması (female genital mutilation / fgm) kadının genital organının tamamının veya bir kısmının çıkarılması veya tıbbi olmayan nedenlerle kadın genital organına zarar verilmesini içeren uygulamalar şeklinde tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü’nün dışında bir başka uluslararası örgüt olan Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (United Nations Population Fund [UNFPA], 2022)’da kadının genital organının sakatlanmasını, kültürel veya tıbbi olmayan nedenlerle kadın genital organının bir kısmının veya tamamının çıkarılmasını veya kadın genital organına farklı şekilde zarar verilmesini içeren uygulamaların tamamı olarak tanımlamaktadır.

Bu çalışmada, Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu’nun kadının genital sakatlanması tanımı kabul edilmiştir. Kadının genital sakatlanması kavramı her ne kadar dilimize ‘kadın sünneti’ olarak çevrilse de uluslararası literatürde kullanıldığı şekilde uygulamanın erkek sünneti ile karıştırılmaması ve kadının ‘sağlığı’ için yapılan bir eylem olarak görülmesini önlemek ve mevcut kullanımın dışına da çıkmamak için metnin tamamında genital sakatlanma şeklinde kullanılmıştır.

Kadının genital sakatlanmasının tarihsel kökenleri net olmamakla birlikte Hristiyanlık ve İslamiyet öncesi uygulamanın var olduğu anlaşılmaktadır (Gruenbaum 2001 ve Mackie 1996, 2000 aktaran Yount 2004: 1063-64). Kadının genital sakatlanmasının ilk nerede ortaya çıktığını ve ilk olarak nasıl yapıldığını gösteren kesin bir kanıt olmadığını belirten Kouba ve Muasher (1985) Eski Mısırlıların mumyaları arasında genital sakatlanmış kadınlar olduğunu ve Yunan tarihçi Herodot’un, MÖ. 5. yüzyılın ortalarında Mısır ziyaretinde Mısırlıların erkek ve kadınlara uygulamayı yaptıklarını ifade etmiştir (Kouba ve Muasher, 1985: 95). Sünnet kavramı, çeşitli dillerde yer almaktadır. Örneğin Arapça’da erkeklerin sünneti için ‘khitan’, kadının genital sakatlanması için ‘khafq’ kullanılmaktayken; Mısır ve Sudan’da da sünneti ifade etmek için ‘tahara / tahir’ kullanılmaktadır. Makhoulf Obermeyer (1999: 84) “arınmak” anlamına gelen bir fiilden türeyen bu kavramların hem operasyona hem de onu çevreleyen törene atıfta bulunduğunu belirtmektedir.

Kadının genital sakatlanması uygulaması farklı yaş aralıklarında yapılmaktadır. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu genital sakatlanmanın Gambiya’da 3 yaşından önce, Nijerya’da 1 yaşından önce

Kenya’da ise 9 yaş civarındaki kız çocuklarına uygulanmakta olduğunu ifade etmektedir (Delivering and Sustaining in the New Normal 2021: 13).

Dünya Sağlık Örgütü (2023) tarafından uygulamanın zararlarına odaklanılan dört sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırmalar, klitoris bölgesi ve etrafındaki derinin tamamının ya da bir kısmının kesilip alınması (tip 1, klitoridektomi); klitorisin bir kısmı veya tamamıyla birlikte vajinadaki iç dudakların (labya minora) kesilip alınması (tip 2, eksizyon); kadın genital organında vajinal açıklığın bırakılması (tip 3, infibülasyon) ve son olarak da tıbbi olmayan amaçlar dışında kadın genital organına yönelik örneğin genital bölgenin delinmesi, kesilmesi, kazılması ve yakılması / dağlanması gibi diğer zararlı tüm uygulamaların tamamını içeren (tip 4, ‘sınıflandırılmamış’) sınıflandırma şeklindedir.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (2023), 200 milyondan fazla kız çocuğu ve kadının, Afrika, Orta Doğu ve Asya kıtasındaki 31 ülkede genital sakatlama uygulamasına maruz kaldığını belirtmektedir. Kadının genital sakatlanması uygulamasının Atlantik kıyısından Afrika’ya kadar çok sayıda ülkede, Irak ve Yemen gibi Orta Doğu bölgelerinde ve Asya’daki bazı ülkelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Uygulamadan Kamerun ve Uganda’da kız çocukları ve kadınların yüzde 1’den fazlası etkilenmezken; Somali, Gine ve Cibuti’de neredeyse yüzde 90’ın üzerinde kız çocuğu ve kadın genital sakatlanmaya maruz kalmaktadır. Etiyopya’da da kadının genital sakatlanması uygulamasının yaygın olup, 2005 yılı itibariyle doğurganlık çağındaki kadınların %74’üne uygulandığı anlaşılmaktadır (Etiyopya Merkezi İstatistik Kurumu ve ORC Makro 2006 aktaran Rahlenbeck ve Mekonnen, 2009: 443). Batı’da ise uygulamanın ağırlıklı olarak göçmenlerde devam ettiği görülmektedir (Heger, Boyle ve Preves, 2000: 709). Fakat göçmen kadınların genital sakatlanmasına dair görüşlerinde değişimler yaşandığı söylenebilir. Örneğin Afrika’nın çeşitli ülkelerinden Almanya, Hollanda ve İsveç’te yaşayan göçmenlerle yapılan araştırmada göçmenler tarafından genital sakatlama uygulamasının onaylanmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca Sudanlı göçmenlerinde genital sakatlama uygulaması geçirmemiş kızlara yönelik daha olumlu görüş bildirdikleri ifade edilmektedir (Barrett, Bedri ve Krishnapalan 2021: 199).

Uygulamadan etkilenen bireylerin sayısına bakıldığında Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (2022) dünya genelinde tahmini olarak 200 milyon kız çocuğu ve kadının genital sakatlama maruz kaldığını belirtmektedir. Kadının genital sakatlanması uygulamasının mevcut hızıyla devam etmesi halinde 2015-2030 yılları arasında 68 milyon kız çocuğunun daha uygulamadan etkilenmesi beklenmektedir. 2020 ve 2022’de Covid-19 Salgını, özellikle genital sakatlanma

riski taşıyan kız çocukları ve kadınların savunmasızlığını arttırmıştır. Covid-19 Salgını, kadınların ve kız çocuklarının karşılaştığı cinsiyet eşitsizliklerini, ekonomik eşitsizlikleri ve sağlık risklerini daha da arttırarak kadınların genital sakatlanmasıyla birlikte kız çocukları ve kadınlara yönelik zararlı uygulamaları önleme programlarını sekteye uğratmıştır (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu 2022). Covid-19 Salgını nedeniyle, önümüzdeki on yıl içinde fazladan iki milyon kadın genital sakatlama vakasının meydana gelebileceğini Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (2022) tahmin etmektedir.

Kadının genital sakatlanması üzerine yapılan araştırmalarda, uygulamanın sağlık açısından ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlara yer verilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü 1979 yılında, uygulamayı bir sağlık tehlikesi olarak kınamış ve hükümetlerden uygulamanın önlenmesi için politikalar benimsemelerini istemiştir ayrıca Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu da kadının genital sakatlanmasını, bir sağlık tehlikesi olarak görmektedir (aktaran Berkovitch ve Bradley 1999: 489). Uygulama kısa vadede şiddetli ağrı, kanama ve enfeksiyona neden olurken uzun vadede skar oluşumu, vajinal açıklığın tıkanması, fistül, kronik pelvik enfeksiyonlar ve doğumun uzun sürmesine ek olarak daha yüksek anne ve bebek ölümü riskleriyle ilişkili jinekolojik sorunlara yol açmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü Çalışma Grubu 2006 aktaran Hayford ve Trinitapoli 2011: 253). Genital olarak sakatlanan kadınların doğum sırasında zorluk yaşama ve bebeklerinin ölme olasılığının daha yüksek olduğunu belirten bir araştırma sonucunu Dünya Sağlık Örgütü (2006) yayınlamıştır (aktaran Prazak ve Coffman 2007: vii). Belirtilen yan etkilere ek olarak Heger Boyle ve Preves (2000: 709) ve Salmon (1997)'da uygulamanın şok, kanama, enfeksiyon, adet dönemi ağrısı, idrar yolu enfeksiyonları, ağrılı cinsel ilişki ve doğurganlığın azalmasına yol açabileceğini belirtmişlerdir. Diğer taraftan kız çocuğu ve kadınların genital sakatlanmasıyla mücadelede öncelikle uygulamanın tanımlanması önemli bir basamak olmuştur. 1990'lı yıllarda insan hakları ihlalleri aktörler tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemlerini içerecek şekilde yeniden tanımlanmıştır. Kız çocukları ve kadınların genital sakatlanması şiddet içeren bir eylem, ilerlemenin önündeki bir engel ve kelimenin tam anlamıyla olmasa da kavramsal olarak kadınlara yönelik daha genel bir baskı biçimi olarak tanımlanmıştır. Kadının genital sakatlanmasının hem bir şiddet eylemi hem de bir sağlık tehlikesi olarak yeniden tanımlanması genital sakatlanmayla küresel mücadelede hız kazanılmasını sağlamıştır (Berkovitch ve Bradley, 1999:494). Crips (2000:603) de genital sakatlamayı kadına yönelik bedensel şiddetin bir türü olarak değerlendirmekte ve kız çocuklarına yönelik şiddeti, coğrafi, kültürel ve politik sınırları aşan ve yalnızca tezahürleri ve şiddeti bakımından farklılık gösteren küresel bir olgu olarak görmektedir. Kadınlar köken aileleri ve/veya evlilik yolu

ile kurdukları aile içerisinde şiddetin farklı türlerinin (bedensel, sözel, duygusal, psikolojik, dijital ve ekonomik) mağduru konumunda olabilmektedirler. Ayrıca kadınlar bir taraftan cinsel taciz, istismar ve tecavüzle karşılaşabilmekteyken diğer taraftan hamileliklerini devam ettirmeleri ve/veya ettirmemeleri, yönünde baskıya uğrayabilmekte ya da fuhuşa zorlanabilmektedirler. Chinkin (1995:24)'de kadına yönelik şiddeti, rastgele, tesadüfi veya özel bir konu olmanın ötesinde hem erkeklerle kadınlar arasındaki güç dengesizliğinin bir yansıması olarak hem de kadınların bağımlı olarak görünmesi şeklinde ele almaktadır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından (2005) şiddet, Binyıl Kalkınma Hedefleri arasında yer alan sosyoekonomik kalkınma ve siyasi yetkilendirmenin önündeki kritik bir engel olarak kabul edilmektedir (aktaran Perry ve Jaggernath, 2012: 21). Kadınları ve kız çocuklarını toplumsal yaşama eşit bir şekilde dahil etmeye yönelik eylemler devam etmektedir.

Birleşmiş Milletler 1 Ocak 2016 yılından itibaren Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını oluşturarak ve bu amaçları 2030 yılına kadar gerçekleştirmek için çalışmalar gerçekleştirmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Madde 5, toplumsal cinsiyet eşitliğini kapsamaktadır. Bu maddeyle toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek amaçlanmaktadır. Bu amacın alt amaçlarından 5.3. *çocuk evliliği, erken yaşta zorla evlendirilme ve kadın sünneti gibi bütün zararlı uygulamaların ortadan kaldırılması amacını taşımaktadır* (Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Amaçlar).

Kadının genital sakatlanmasıyla mücadele konusunda Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, 2021 yılında 17 ülkede gerçekleştirilen faaliyetleri belirtmiştir. Kadının genital sakatlanmasının olumsuz sonuçları hakkında 3,46 milyondan fazla birey kamuoyunu bilgilendirmiştir. Ayrıca 216,853 kız çocuğu genital sakatlama uygulamasından korunmuştur. Kadının genital sakatlanmasını ortadan kaldırmaya yönelik olarak ulusal eylem planları hazırlayan ülke sayısı 2018 yılında 8 iken; 2021 yılında bu sayı 14'e yükselmiştir (Delivering and Sustaining in the New Normal 2021: 9).

Kadının genital sakatlanması kavramsal açıdan her ne kadar farklı şekillerde isimlendirilse de genital sakatlanmanın kız çocukları ve kadınlar üzerindeki bedensel ve psikolojik açıdan kısa, orta ve uzun süredeki etkileri açıktır. Genital sakatlama, dünya genelinde kız çocukları ve kadınlara dair önemli bir eşitsizlik alanını oluşturmaktadır.

Kadının Genital Sakatlanmasının Sosyal İnşası

Kadının genital sakatlanması uygulamasına devam etme nedenlerini Gruenbaum (2005: 430), bir filin farklı taraflarını hissederek hayvanın neye benzediği (ağaç gövdesi, kamçı, yılan, duvar, yelpaze) hakkında birbirinden farklı sonuçlara ulaşılması örneğiyle açıklamaktadır. Kadının genital sakatlanmasının açıklanmasına yönelik yapılan araştırmalarda kültür, inanç, cinsiyet gibi faktörler bağlamında açıklamalar yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kız çocuklarının ve kadınların genital sakatlanmalarının pek çok nedeni olduğunu Kouba ve Muasher (1985:107) de belirterek uygulamanın yaşandığı toplumların sosyokültürel sistemlerinin ayrılmaz bir parçası olarak görüldüğünü ifade etmektedirler. Ayrıca kadının genital sakatlanmasının nedenlerini Maina Ahlberg vd. (2000: 40), geleneksel yönden uygulamanın; 'arınma', 'aile onuru', 'temizlik', 'sağlık', evlilik, doğurganlık, bekâret, fuhuştan korunma, eşin (erkeğin) cinsel ilişkiden aldığı zevki arttırma ve olgun olma anlamlarını taşıdığını belirtmektedir. Benzer şekilde uygulamanın devam ettiği toplumlarda 'aile onuru', bekâret, 'iffet', 'safılık', 'evlenilebilir olma' ve çocuk sahibi olmanın oldukça önemli görüldüğü de ifade edilmektedir (Kouba ve Muasher, 1985: 107). Diğer taraftan 'güzellik' ve 'safılık' hakkındaki düşüncelerinde uygulamanın devamı için belirleyici olduğu üzerinde durulmaktadır (El-Bushra, 2000: 57).

Gruenbaum (2005: 436), bekâret beklentisinin, kız çocukları ve kadınların 'ahlakıyla' birlikte 'aile onurunu' koruma arzusuna gömülü olduğunu belirtmiştir. Daha açık bir ifadeyle kız çocukları ve kadınların genital olarak sakatlandığı toplumlarda genital sakatlanmanın hem kız çocuğunun hem de 'ailenin ahlakını' koruyarak 'aile onurunu' sağlamlaştırdığı düşünülmektedir. Özellikle bekâretin, kadınların evlilik yapabilmeleri için ön koşul olduğu toplumlarda aileler, kızlarını genital sakatlamama kararları sonucu kızlarının evliliklerini riske atma sorunuyla karşılaşmaktadırlar (Gruenbaum, 2005: 436). Mackie (1996, 2000 aktaran Yount 2004), ebeveynlerin başkalarının da kendi kızlarına genital sakatlama yapmayacaklarını bilmedikleri sürece, kendi kızlarının sosyal konumunu garanti altına alabilmek için genital sakatlama ile ilgili toplumsal normlara uymak zorunda hissedeceklerini belirtmektedir. Kız çocuğunun evlenebilmesi ve çocuk sahibi olabilmesi özellikle tarım toplumlarında (hayvana, toprağa veya gelire erişimin büyük ölçüde erkeklere bağlı olduğu ve çocukların yaşlılıkta ebeveynlerinin bakımını üstlendiği toplumlarda) çoğu kadının uzun vadeli ekonomik ve sosyal güvenliği için önem taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle, ebeveynlerin vereceği genital sakatlamama kararı çocuklarının gelecekteki sosyal refahını ve ekonomik güvenliğini tehlikeye atma riskini beraberinde getirebilmektedir (Gruenbaum, 2005: 436-437). Kız çocukları ve kadınların

genital sakatlanmaları toplumların cinsiyetlerine göre ayrımcı statü sisteminin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu toplumlarda kadınların genellikle mülk sahibi olmalarına veya başka bir şekilde geçimlerini sağlamalarına izin verilmediği için evlen(e)meme durumu kadınları ekonomik anlamda ciddi tehlike altına atmaktadır. Evlenebilmek için 'gerekli olan' bekâretin sorgulandığı ve bu nedenle de uygulamaya maruz kalmayan kız çocukları ve kadınların bu toplumlarda evlenme şanslarının çok az olduğu belirtilmektedir (Berkovitch ve Bradley, 1999: 488).

Genital sakatlama bekâretin korunarak, 'evlenilebilir olma' onayıyla birlikte ailenin başlık parası almasını sağladığı için de önem taşımaktadır. Örneğin Somali'de, damadın ailesi evlenmeden önce gelinin vücudunu inceleme hakkına sahip olabilir ve anneler, kızlarının hala 'kapalı' (genital olarak sakatlanmış) olduklarından emin olmak için düzenli olarak kız çocuklarını kontrol etmektedir. Bu bağlamda, ebeveynler hem genital sakatlamayı hem de erken evliliği kızlarının 'saf' ve dolayısıyla başlık parasına layık kalmasını sağlamanın bir yolu olarak görmektedir (Althaus 1997: 131). Genital sakatlama uygulaması kız çocuğunu evlenilebilir kılarak kadın olmanın armağanı olarak görülen doğurganlığı kullanabilmenin gerekli bir koşulunun sağlanması olarak ifade edilmektedir (Boddy, 1982: 683). Uygulamanın olduğu toplumlarda genital sakatlama bekâretin korunarak 'temizlik'/ 'saflık', 'namus' göstergesi olması dolayısıyla da kadının evlenebilmesi ve çocuk sahibi olabilmesi böylece de aile onurunu pekiştirmesi bağlamında ele alınmaktadır (Kouba ve Muasher 1985; James 1998 ve Althaus 1997).

Kız çocukları ve kadınların genital sakatlanmalarının nedenlerini belirlemeye yönelik yapılan araştırmalarda, bekâret odağında kadınların genital sakatlanmalarının bedenlerinin disipline edilerek evlilik öncesi cinselliğe olan ilgilerinin azaltılması dolayısıyla da cinsel yaşamlarının denetlenmesi amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan evlenebilmek için gerekli olarak görülen genital sakatlama kadının evlendikten sonra da eşine karşı 'sadakatini koruyabilmesi' için gerekli bir uygulama olarak görülebilmektedir (Mackie 1996, 2000 aktaran Yount 2004: 1064). Bireyin toplumsal konumunun baba soyu tarafından belirlendiği toplumlarda, genital sakatlama uygulamasının evlilik dışı cinsel yaşamdan caydırıcı olması sonuç olarak da babalık konusundaki belirsizliği azalttığına inanılmaktadır (Althaus, 1997: 131).

Geleneksel açıdan genital sakatlamaya atfedilen diğer bir anlam ise genital sakatlamanın genç kızlıktan yetişkin kadınlığa geçiş 'töreni' olarak görülmesi yani kız çocuğunun evlenebilecek yaşa gelmiş olması ve doğurganlığının

göstergesi olmasıdır (Gruenbaum, 2005: 436-437). Chege, Askew ve Liku (2001) kadının genital sakatlanmasının reşit olma ritüeli olarak değerlendirilebildiğini belirtmektedirler. Belirtilen nedenlerle kız çocukları ve kadınların genital sakatlanmalarının toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin karmaşıklığına gömülü olan ataerkil bir uygulama olarak kabul edildiğini James (1998: 1043) de açıkça vurgulamaktadır.

Kadının genital sakatlanmasının devam etmesine neden olan bir diğer faktör ise genital sakatlama işlemini yapan bireyin nakit veya mal alarak uygulamadan elde ettiği ekonomik faydadır. Ekonomik faydayla birlikte uygulayıcının yaşadığı yerde elde ettiği statüde uygulamanın devam etmesini teşvik etmektedir (Kouba ve Muasher, 1985: 107). Bu durum kadının genital sakatlanmasının yalnızca mağdur açısından değil uygulayıcı açısından da gelir ve toplumsal statüsü bağlamında ele alınmasının önemini göstermektedir.

Genital sakatlamanın grup veya topluluk dayanışmasını sağlaması açısından rolü de önem taşımaktadır. Kız çocukları ve kadınların genital sakatlanmasının devam etmesinde sosyal çevre ve grup dinamiklerinin etkisi ele alınmaktadır. Genital sakatlama yapılmayan genç kızın akranları tarafından etiketlenmesi ve gruptan dışlanarak hem kendisinin hem de aile üyelerinin yalnız bırakılması söz konusu olabilir. Bu durumu Gruenbaum (2001), kadının genital sakatlanmasının yaşandığı Arap-Sudan etnik grubundaki kızların hem kendi gruplarından hem de Zabarma'dan genital sakatlama yapılmayan kızlarla alay ederek “*Ya, Ghalfa! (Hey, kirli!)*” şeklinde etiketlemeleriyle örneklendirmektedir (aktaran Gruenbaum, 2005: 432). Benzer şekilde Berkovitch ve Bradley (1999: 488) de genital sakatlanma yapılmayan kadınların toplumda ‘kirli’ olarak görüldüklerini belirtmektedir. Althaus (1997), birçok kültürde genital sakatlama geleneğine uymaya direnen ailelerin üzerinde önemli bir toplumsal baskı olduğunu ifade etmektedir. Kenya Samburu’nda genital sakatlama yapılmayan kızların ‘kirli’ ve ‘sıradan’ olarak görülerek kızların genellikle evlenmeden hemen önce 14 veya 15 yaşlarında uygulamaya maruz kaldıkları aktarılmaktadır. Ayrıca genital sakatlama yapılmayan ablası olan bir erkek çocuğunun savaşı sınıfına alınmayabileceği gerekçesiyle erkek kardeşi olan bir kız çocuğuna 10’lu yaşlarında uygulamanın yapılabileceği belirtilmektedir (McKinley 1996 aktaran Althaus 1997: 132).

Özetle, kız çocukları ve kadınların genital sakatlanmasının nedenleri arasında kültürel beklentiler çerçevesinde geleneksel uygulamalar gösterilmektedir. Bu nedenlerin, kız çocukları ve kadınların genital sakatlanmalarının kadın bedenine yüklenen kültürel anlamların ve kadının cinsel yaşamının kontrolünün kadın bedeni üzerinden sağlanmak istenmesi olarak somutlaşmakta olduğu

söylenbilir. Belirtilen nedenlerin çoğunun erkeğin cinsel yaşamı ('bakire', 'namuslu', 'evlenilebilir', 'sadık', 'çocuk doğurabilir') için bir bağı olduğu barizdir. Yapılan çalışmalardan da anlaşıldığı gibi genital sakatlanmanın gerekçesi dolaylı olarak kadınların cinsel yaşamlarını disipline etmek olarak karşımıza çıkmaktadır. Açıklanan nedenlerin kız çocukları ve kadınların genital sakatlanmalarının devam etmesinde kilit rol oynadığı değerlendirilebilir.

Kadının Genital Sakatlanmasıyla Mücadeleye Kadın Hakları Odağından Bakmak

Kadın hakları hareketini DeVault (1996), temelde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sorunsallaştıran bir hareket olarak kadınların statüsünü iyileştirmek için mücadele edilmesi olarak açıklamaktadır. Kadın hakları ülkelerin koşullarına bağlı olarak ekonomik bağımsızlık, ücret eşitliği, doğum ve çocuk bakımı gibi konularla ilgili olabilir. Diğer bir ifadeyle kadın hakları hareketi küresel olmanın yanı sıra yerel koşullara göre yapılanan kendine özgü bir yol izlemektedir (Margolis Rothbard, 1993: 379). Kadınlar açısından kadın hakları hareketindeki mücadele konusu değişse de mücadele eylemi içinde olma hali değişmemektedir. Tarihsel açıdan kadınların mücadele noktası öncelikle oy kullanabilmek olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri anayasasındaki değişikliklerle kadınlar, ilk kez başkanlık seçiminde Amerika Birleşik Devletleri'nde oy kullanmışlardır. 1840'lardan 1920'ye kadar kadınların oy hakkına sahip olması için yapılan mücadele dönemi geriye dönük olarak Birinci Dalga Feminizm olarak adlandırılmaktadır (Hewitt, 2012: 658). Kadınlarla ilgili sorunların çözümüne yönelik uluslararası mücadeleler 19. yüzyılda başlamış olsa da savaş sonrası dönemde hız kazanmıştır (Berkovitch ve Bradley, 1999: 481). İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren, insan hakları dünya genelinde temel normatif bir unsur haline gelmiştir. İnsan hakları, devletler ve bireyler arasındaki ilişkiyi, bireylere karşı temel hak iddiaları ile donatarak düzenleyen, düzenlediği varsayılan evrensel standartlar, ilkeler ve değerlerdir (Cole, 2012: 1132).

Kadınların eşit haklara sahip olabilmek için yaptıkları mücadeleler toplumun kurumsal yapısının yanı sıra kalıplaşmış geleneksel uygulamalara karşıda olmaktadır. Kültür politik bir özellik taşımaktadır. Toplumdaki güç dinamikleri ve sosyal hiyerarşiler, toplumun kendine özgü 'yaşam tarzına' yansımaktadır. Toplumun kurumları ve uygulamalarındaki fikir ve inanç sistemlerinden oluşan ağlar, ilişki kalıpları, davranış normları, maddi ürünler, aslında, kurumsallaşmış davranış kalıplarına, ilişki yapılarına, üretim süreçlerine, maddi ürünlere ve sembolik anlamlara gömülü güç dinamikleri ve farklı çıkarları oluşturmaktadır (Kuumba, 2006: 112).

Kültürel ve sosyal bağlamlar arasında farklılıklar olabileceğini, kültürel değerlerin düşünce ve eylemi yapılandırmada hem güçlü etkileri olduğunu hem de aktörler olarak bireylerin kültürel ve dini değerleri yeniden yorumlayarak değiştirme güçlerinin olduğunu Gruenbaum (2005) belirtmektedir. Dünya Kadınlar Günü'nü Ruby ve Mantilla (1997: 8), kendi mücadelelerimize bakmak ve dünyadaki kadın mücadeleleri arasındaki bağlantıları görmek için bir fırsat olarak değerlendirmektedir.

Kadın hakları mücadelesinde, kadının bedeni ve bedenine dair söz hakkını kullanabilmesi yer almaktadır. Bedenin, kültürel anlamlandırmalar aracılığıyla toplumsal düzende kavranabileceği (Hugh-Jones 1979; Theweleit 1987) ve genellikle iktidarın kadın bedenine odaklandığı belirtilmektedir (Levi-Strauss 1966, 1969; Ortner 1974; A. Cormack ve Strather 1986 aktaran Linke, 1992: 579). Bu noktada feminist araştırmacılar da bedenin hem maddi hem de sembolik olarak taşıdığı anlamlar için mücadele etmektedirler (Weber 2013: 671). Belirtilen mücadele Altınay (2021: 324)'ın,

İktidar ve kimlik haritaları olarak bedenlerimiz feminist politikaların birçok anlamda merkezinde duruyor. Türkiye'de de dayağa karşı kampanyada, cinsel tacize hayır (mor iğne) kampanyasında, fahişelere yönelik tecavüzde ceza indirimi öngören 438. maddeye karşı kampanyada hep bedenlerimizde buluştuk. 'Bedenimiz bizimdir' 1980'lerin sonunda popülerleşmiş bir slogan. Yani ondan önce kadınların bedenlerine dair bu derece net bir sözleri bile yok. En azından ortak bir söz yok. Halbuki bu kampanyalarda üretilen sloganlar ve politikalar son on yılda Türkiye'deki kadınların hayatlarında çok önemli bir yere oturdu,

ifadesiyle örneklendirilebilir.

Tüm dünyada feminist hareketin kampanyaları ve müdahaleleri, 'insan hakları' kavramını yeniden tanımlayarak köklü bir değişime zorlamıştır. Feminist aktivistler ve akademisyenler, 'evrensel insan hakları' kavramına bağlı olmalarına rağmen yine de insan haklarının durağan ve sabit olmadığını, tarihsel anlar ve mücadeleler tarafından belirlendiğini savunmaktadırlar. Feminist aktivistler, 'haklar' kavramının dayandığı siyasal ve toplumsal temelleri sorgulamaktadırlar. Bu yeniden değerlendirme ile aile ilişkilerinin cinsiyetçi bir hiyerarşi açısından doğallaştırıldığı ileri sürülmektedir (Bahar, 1996: 105-107). Kadının genital sakatlanmasının da ataerkil otoritenin, kadın cinselliğinin ve doğurganlığının kontrolünü sağlamayı amaçlayan toplumların ayrılmaz bir parçası olarak görüldüğünü Althaus (1997:131) vurgulamaktadır. Berkovitch ve

Bradley (1999: 494) de kız çocuklarının ve kadınların genital sakatlanmasına yönelik mücadelenin kadınlara, ‘anne’ ve ‘cinsel obje’ olarak atfedilen kültürel anlamdan doğmakta olduğunu belirtmektedir. Genital sakatlanmanın önlenmesine yönelik küresel eylem arasındaki bağlantı, dünya siyasetinde insan hakları kavramının ve kadının genital sakatlanması uygulamasının yeniden tanımlanmasıyla mümkün olabilmıştır (Berkovitch ve Bradley 1999: 491). Hukukun, gerçekliğin sosyal inşasında anahtar bileşen olduğunu ise Boyle ve Preves (2000: 704) ifade etmektedir. Bu noktada imzalanan sözleşmeler ulusal ve uluslararası mücadele açısından oldukça önem taşımaktadır. Kadınların yasal haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik uluslararası mücadelenin çeşitli aşamalardan geçtiğini Cook (1995) belirtmektedir. Kadınlar için hazırlanan politikalar, herhangi bir politikanın oluşturulma sürecinde etkili olan güçlerle şekillenmektedir. Örneğin, Kadınlar İçin Gece Çalışması Sözleşmesi (Night Work Women Convention, 1919) ve Anneliğin Korunması Sözleşmesi (Maternity Protection Convention, 1919) gibi sözleşmelerle belirli durumlar için haklar kazanılmıştır. Cinsiyete dayalı ayrımcılığın yasaklanması da İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi (1948) ile sağlanmıştır (Cook, 1995: 9).

Genital sakatlanmanın öznesi konumunda olan kız çocukları ve kadınların haklarına yönelik olarak Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children’s Emergency Fund [UNICEF]) Çocuk Hakları Bildirgesi (1959) bulunmaktadır. Taraf Devletler, 19. Madde ile *çocuğun ana–babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmâl ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar* ifadesini kabul etmiştir.

Kadının genital sakatlanması uygulamasına yönelik uluslararası hareket, Birleşmiş Milletler’in ilk kez 1964 yılında kadının genital sakatlanmasını onaylamadığını bildirmesiyle başlamıştır. 1970’li yıllarda feministler ve uluslararası aktivistler aracılığıyla kadının genital sakatlanmasına yönelik protestolar artmıştır. Bu süreçte, 1975 yılı Uluslararası Kadın Yılı, 1975-1985 yılları arasındaki dönem, Uluslararası Kadın On Yılı ilan edilmiştir (Özenç, 2006: 156).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1979 yılında kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women [CEDAW]) kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması gerektiğini vurgulaması nedeniyle önem taşımaktadır. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu da 1994 yılında Mısır’da Uluslararası

Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nı (International Conference on Population and Development, ICPD) düzenlemiştir. Eylem Programı'nda kadınların eğitim, beceri geliştirme, istihdam, sağlık hizmetleri, politika ve karar alma süreçlerine katılımlarının sağlanarak güçlendirilmesi anahtar konumdadır. Kız çocuklarının ihtiyaçlarına yönelik tespit edilen eylemler arasındaysa genital sakatlamanın son bulması yer almaktadır. Metinde *“hükümetler genital sakatlamayı yasaklamaya... ve sivil toplum kuruluşları ve toplum örgütleri ile dini kurumlar arasında bu tür uygulamaları ortadan kaldırmaya yönelik çabalara güçlü destek vermeye”* çağrılmaktadır (Yount, 2004: 1085).

1995 yılında Pekin'deki Birleşmiş Milletler Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda, kadının genital sakatlanması; dayak, tecavüz, cinsel saldırı ve zorla fuhuş dâhil olmak üzere kadınlara yönelik bir şiddet biçimi olarak tanımlanmıştır (Shell-Duncan ve Hernlund 2000 aktaran Hayford, 2005: 121).

2010 yılında Dünya Sağlık Örgütü, diğer Birleşmiş Milletler kuruluşları ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği içinde “Sağlık Hizmeti Sağlayıcılarının Kadının Cinsel Sakatlanması Uygulamasını Engellemek İçin Küresel Bir Strateji” belgesini yayımlamıştır. Aralık 2012'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, kadının cinsel sakatlanmasının ortadan kaldırılmasına ilişkin bir kararı kabul etmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, 2013 yılında yayımlanan bir önceki raporu temel alarak, 2016 yılında, inançları, tutumları, eğilimleri gibi sebeplerle 30 ülkede kadının cinsel sakatlanması uygulamasının yaygınlığını ve uygulamaya yönelik küresel çapta program ve politikalarını belgeleyen güncellenmiş bir rapor yayımlamıştır. Mayıs 2016'da Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu iş birliğiyle bir ortak program gerçekleştirerek, kadının cinsel sakatlanması uygulamasından kaynaklanan sağlık komplikasyonlarının yönetimine ilişkin ilk delile dayalı prensipler kılavuzu hazırlamıştır (Dünya Sağlık Örgütü, aktaran Seymen Çakar 2021: 377). 2021 yılında Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun desteğiyle genital sakatlama için bir araştırma gündemi belirlemiştir. Bu kapsamda Dünya Sağlık Örgütü, kadının genital sakatlanması ile ilgili araştırmaların yürütülmesi için etik rehber geliştirmiştir. 2022 yılında da Dünya Sağlık Örgütü, sağlık hizmeti sağlayıcılarını kadının genital sakatlanması ile ilgili tutumlarını sorgulamaya ve genital sakatlamayı önleme danışmanlığı sağlamak için çalışmalar planlamıştır (Dünya Sağlık Örgütü, 2022).

Uluslararası sözleşmelerin yanı sıra 1981 yılında kabul edilen ve 1986 yılında yürürlük kazanan Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi'nin 4.

Maddesinde de yaşam hakkına yer verilmiştir. Her bireyin kendi yaşamına ve vücut bütünlüğüne saygı gösterilmesini isteme hakkına sahip olduğu ve hiç kimsenin keyfi olarak bu haktan yoksun bırakılmayacağı ilgili sözleşmede belirtilmektedir (Özeler, 2017: 49). Kız çocukları ve kadınlara yönelik sorunların çözümleri için yapılan mücadeleler sorunların bölgesel / yerel bir sorun olarak ele alınmasını önleyerek yasal zeminde düzenleme yapılmasını hızlandırmaktadır. Özellikle uluslararası organizasyonlarca konunun gündeme alınması mücadele yöntemlerinin belirlenerek kız çocuklarının ve kadınların genital sakatlanmasının küresel olarak önlenmesi için önem taşımaktadır.

Kadınların genital sakatlamalarına yönelik 1990'lardan günümüze kadar kamuoyunun kayıtsızlığına rağmen Amerika Birleşik Devletleri'nde ve uluslararası örgütlerce tartışmalar genişletilmiştir. Afrika merkezli örgütler, özellikle Afrika'daki Kadın ve Çocukların Sağlığını Etkileyen Geleneksel Uygulamalar Komitesi (the Inter- African Committee on Traditional Practices Affecting the Health of Women and Children) ve ayrıca Afrika Birliği Örgütü (the Organization of African Unity), Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu gibi uluslararası örgütler, etkili örgütlenme ve eğitim yöntemleri kullanmışlardır (Gruenbaum, 2005: 434).

Kadın hakları konusundaki mücadele bireylerin değişime ve dönüşüme açıklık noktasında aktif olmalarıyla başlamaktadır. Kadının toplumsal yaşam içerisindeki en küçük ilişkisinde dahi bu mücadelenin var olduğu gerçektir. Bu bağlamda da kız çocuklarının ve kadınların genital sakatlanmasının önüne geçilmesine yönelik bireysel mücadele oldukça önem taşımaktadır. Bireysel mücadeleye örnek olarak Mısırlı Doktor Nawal el-Saadawi'nin, 1980 yılında Kopenhag Konferansı'nda genital sakatlanma deneyimini anlatarak uygulamaya karşı çıkması verilebilir (Dullea 1980 aktaran Heger Boyle ve Preves, 2000: 713). Diğer bir örnekte kendisine 6 yaşındayken genital sakatlama uygulaması yapılan Etiyopya kökenli ABD vatandaşı Meserak Ramsey'in göç yoluyla ABD'de de olan genital sakatlama uygulamasının devam etmesini önlemek için verdiği mücadeledir. Meserak Ramsey'e uygulamayı devam ettirme gerekçesi olarak, uygulamayla kızlarının 'Amerikalı kızlar gibi' olmasını önleyeceklerini belirten babalara Meserak Ramsey, hırsız olmasınlar diye oğullarının ellerini kesmediklerini söylemektedir (cad 1996: 7). Diğer taraftan görücü usulü evlilik ve evlilik töreninin bir parçası olan genital sakatlamayı yaşamamak için ülkesinden kaçan Kassindja'nın hikâyesi de bireysel mücadele örneğini oluşturmaktadır. Sahte pasaportla Amerika Birleşik Devletleri'ne gelip sığınma talebinde bulunduktan sonra bir süre gözaltı merkezine yerleştirilen Kassindja, sığınma hakkı elde etmiştir (Althaus, 1997: 130).

Kadınların toplumsal yaşam içerisinde eşitlik mücadeleleri; toplumsal hayatın farklı yönlerinde değişen ihtiyaçlara ve elde edilen kazanımların hızına göre şekil almaktadır. Kadınlar ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda eşit şekilde temsil edilebilmek için mücadele etmeye devam etmektedirler. Kadınların mücadeleleri sonucu elde edilen haklar ulusal ve uluslararası sözleşmelerle teorik bir zemine yerleşirken pratikte beklentileri karşılayamadığı durumlar yaşanabilmektedir. Bu nedenle kadın hakları konusunda elde edilen bir kazanım yerini koşullarının iyileştirilmesi ve daha eşitlikçi hakların kazanımı noktasındaki yeni mücadelelere bırakılmaktadır.

Kadının Genital Sakatlanmasının Önlenmesi

Kız çocukları ve kadınların genital sakatlanmalarının nedenlerini feminist araştırmacılar sosyal koşullarla ilişkilendirirken toplumsal değişimin en önemli bileşeni olarak kadının statüsüne odaklanmaktadırlar (Althaus 1997 ve Yount 2002). Bu görüşü destekler şekilde Althaus (1997: 131) da uygulamanın görüldüğü toplumlarda birçok yönden farklılık görülse de bu toplumlarda genellikle kız çocuklarının eğitim fırsatlarına erişim şanslarının düşük olduğu ve kız çocuklarının öncelikle birer emek kaynağı ve çocuk bakımından sorumlu oldukları noktasında benzerlikler gösterdiklerini belirtmektedir. Rahlenbeck ve Mekonnen (2009: 443) tarafından eğitim ve kendini güçlendirme, uygulamayı reddetmekle ilişkili faktörler olarak ele alınmaktadır. Daha önce bir okula devam etmiş kadınların uygulamayı onaylamama olasılığı, hiç okula gitmeyen kadınlara göre dört kat daha fazla bulunmuştur. Bu uygulamayı ortadan kaldırmaya yönelik gelecekteki çabalar arasında özellikle kırsal alanlardaki okuma yazma bilmeyen nüfusun eğitime yönlendirilmesi ve kadınların güçlendirilmesi üzerinde durulması gerektiği belirtilmektedir.

Kadın hakları mücadeleleri sonucunda, ataerkil düşünce yapısında olan ailelerin genital sakatlamaya yönelik atfettiği anlamların değişmeye başladığı söylenebilir. Örneğin, Africa News Service (1997), artan sayıda kırsal Kenyalı ailenin alternatif bir ritüel olan 'Ntanira na Mugumbo' veya "Sözlerle Sünnet"e ('Circumcision Through Words') katıldığını bildirmiştir. Aileler, kızlarını genital sakatlanmayı içeren geleneksel geçiş törenlerine tabii tutmak yerine alternatif törenler geliştirmişlerdir. Bu törenlerde kadın olmak, ebeveyn olmak ve yetişkin olmaya dair geleneksel öğretileri aktarmak için kız çocukları yaklaşık bir haftalarını inzivada geçirmektedirler. Ayrıca bu süreçte kendilerine, kişisel sağlık, hijyen, üreme sorunları, iletişim becerisi, benlik saygısı ve akran baskısıyla nasıl başa çıkacakları hakkında da bilgi verilmektedir. İlgili inziva haftası, şarkı, dans ve ziyafetten oluşan bir topluluk kutlamasıyla tamamlanmaktadır (James, 1998: 1046).

Ekonomik kaynaklar üzerindeki erkek egemenliği, kadınlar açısından özellikle ekonomik açıdan erkeğe bağımlı kalmaları ve yaşıllıkta kendi çocukları dışında alternatif sosyal desteklerinin eksikliği gibi önemli problem alanlarını oluşturmaktadır (Gruenbaum, 2005: 437). Kadınlar ekonomik açıdan eşlerine ve evliliğe daha az bağımlı hale geldikçe evliliğin ön koşulu olarak görülen genital sakatlanmanın rolünün daha az belirgin hale geleceği belirtilmektedir. Ayrıca kadınların artan statüsü aynı zamanda kadınların kendi bedenleri ve kızlarının bedenleri hakkında kararlar alabilmeleri ve bu kararları daha iyi uygulayabilmeleri anlamına gelmektedir (Hayford, 2005: 122).

Bu noktada kadın bedenine yüklenen anlamların kültürel inşası ve bu anlamların kuşaklararası aktarımının anlaşılması gerekmektedir. Dolayısıyla kız çocuklarına ve kadınlara verilen değer oldukça önemlidir (Hayford, 2005: 122). Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik atılan adımlar, ataerkil yapı kaynaklı eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik bir adım niteliğini taşımaktadır. Öğrenilmiş eşitsizliklerin bir kuşaktan diğer kuşağa aktarılması mevcut eşitsizlikleri derinleştirmekte ve bu eşitsizliklerin kırılımını sağlamak zorlaşmaktadır. Çocukluğundan itibaren sosyalizasyon sürecinde hem birincil hem de ikincil ajanlar tarafından kız çocuklarına verilen değerin yükseltilmesi gerekmektedir. Kadının genital sakatlanmasının yalnızca bedensel bir işaret bırakmanın ötesinde toplumsal yaşam içerisinde kadının konumunu da işaretlemekte olduğu söylenebilir. Bu nedenle pek çok disiplinin (tıp, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet, ekonomi ve siyaset bilimciler) birlikte çalışması gerekmektedir.

Cook (1995), insan haklarının korunması ve geliştirilmesinin ülkelerin kalkınma gündemlerinde ilk sıralarda yer alması gerektiğini ifade etmektedir. Kadınların kendi adlarına banka hesabı açmalarının yasaklanması, hamilelikte önlenemez sebeplerle ölüme terk edilmeleri ve aile içi haklarının korunmaması durumlarında kalkınmanın anlamının sorgulanması gerektiği belirtilmektedir (Cook, 1995: 8).

Kültür, bireylerin dünyayı anlamlandırmalarını sağlayan bir kaynak olma özelliğini taşımaktadır. Aktörler anlamlara meydan okudukça, diğer kültürlerden ödünç aldıkça, diğer bireylerle müzakere ettikçe, ekonomik, politik ve teknolojik değişime tepki verdikçe kültür kaçınılmaz olarak değişmektedir (Wade 2011: 520). Yaşanan / yaşanması istenen sosyal değişme konusunda Hayford (2005: 123), sosyal değişimin, birkaç ebeveynle yavaş yavaş başlarken, sonunda kritik bir çoğunluk aracılığıyla mevcut dengeden uzaklaştığı bir “devrilme noktasını” belirtmektedir. Kültürel değişimin sosyal inşaya tabi olduğunu belirten Wade

(2011: 523), bir kültürün değişip değişmediği algısının, ideolojik ve söylemlerin yanı sıra uygulamaların ve somut gerçekliklerin ürünü olduğunu açıklamıştır. Bu noktada geleneksel bir uygulama olarak 'kültürel' bir uygulama olan genital sakatlamaya yönelik bireysel olarak yapılan her bir mücadele birey açısından bir hak kazanımı olmanın yanı sıra sosyokültürel sistemde uygulamanın ortadan kalkması için önem taşımaktadır. Bu noktada kuşaklararası olarak kadınların anlatımları, deneyimleri, duygu ve düşüncelerine yönelik sosyokültürel dinamikler bağlamında yapılan ve yapılacak olan her bir araştırma anlamlı ve önemlidir.

İnternet siteleri ve konferanslar aracılığıyla uygulamanın olumsuz sonuçlarının paylaşılmasıyla değişim çabalarının hız kazanabileceği Gruenbaum (2005:439) tarafından belirtilmiştir. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu uygulamanın olumsuz sonuçları hakkında bireyleri bilgilendirici eğitimlerin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca 2012 yılından itibaren 6 Şubat Uluslararası Kadının Genital Sakatlanmasına Karşı Sıfır Tolerans Günü (International Day of Zero Tolerance for Female Genital Mutilation) olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (2023), kız çocukları ve kadınların sağlık, eğitim, gelirden eşitlik kazanmaları ve genital sakatlama uygulamasının son bulması için köklü toplumsal normlarla birlikte toplumsal cinsiyet normlarının dönüştürülmesini amaçlamaktadır. Belirtilen amaç çerçevesinde, Kadının Genital Sakatlanmasını Sonlandırmak İçin Sosyal ve Toplumsal Cinsiyet Normlarını Dönüştürmek için Yetişkin Erkeklerle ve Erkek Çocuklarla Ortaklık (Partnership with Men and Boys to Transform Social and Gender Norms to End FGM) temasını belirlemişlerdir. Bu tema ile yetişkin erkeklerin ve erkek çocukların katılımı teşvik edilerek genital sakatlama uygulamasının son bulmasının hızlandırılarak kadınların ve kız çocuklarının seslerinin yükseltilebilmesi amaçlanmıştır. Yani, erkekler ve erkek çocuklarla kurulan ortaklıkların, 2030 yılına kadar kadınların genital sakatlanmalarının sona ermesinde en büyük küresel etkiyi yaratabilir düşüncesi söz konusudur. Bu noktada, konu, sosyal medyada #MenEndFGM etiketiyle çevirim içi olarak ele alınmaktadır.

Sonuç

Birçok durumda, kültüre bağlı olduğu düşünülen sorunlar diğer toplumların üyeleri tarafından tüm grubun inançları, değerleri ve gelenekleriyle ilgili kültürel uygulamalar olarak tanımlanabilmektedir (Wade, 2011: 522). Genital sakatlama ise geleneksel bir uygulama olarak ele alınmanın ötesinde pek çok açıdan hak ihlalleri içermektedir. Ayrıca uluslararası örgütler tarafından da uygulamanın yarattığı olumsuz sonuçlar hakkında ortak görüşler bulunmaktadır. Bu metin etnosantrik bakış açısından uzak genital sakatlamanın kız çocukları ve

kadınlar açısından yarattığı olumsuzlukları anlama çabasıyla yazılmıştır.

Genital sakatlama, kız çocukları ve kadınlara yönelik aşırı ayrımcılık biçimini oluşturmakla birlikte cinsiyetler arasındaki köklü eşitsizliği yansıtmaktadır. Erkeğin güçlü, kadınınsa erkeğe özellikle ekonomik açıdan bağımlı olarak konumlanması ve zayıf olarak değerlendirilmesi kadın açısından yeni eşitsizlikler yaratmaktadır. Diğer bir ifadeyle kadın toplumda kendisine uygun olarak görülen rolleri oynamak durumunda kalmaktadır. Bu nedenle de genital sakatlama annelerin kız çocuklarının 'namusunu', 'aile onurunu' koruma ve geleceklerini güvence altına alma pratiği olarak kız çocuğu ve kadın için kaçılması mümkün olmayan bir eylem haline gelmektedir. Ataerki tarafından şekillendirilen kadın cinselliği bekâretin korunması odağında ailedeki erkekler (baba, abi, erkek kardeş, amca, dayı, dede) açısından da itibar görme noktasında inşa edilebilmektedir.

Kadın hakları mücadelesinde genital sakatlamanın sadece dünyanın belli bir coğrafyasında yaşanan bir sorun olarak ele alınmaması gerektiği açıktır. Uygulamanın bazı ülkelerde az yaşanması veya hiç yaşanmaması uygulamanın yalnızca bölgesel diğer bir ifadeyle lokal bir sorun olarak değerlendirilmemesi gerekliliğini var etmektedir. Kadına yönelik ayrımcı ve hak temelli eşitsizlikler dünyanın farklı coğrafyalarında farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Farklı sorunlar ve farklı ayrımcı uygulamalarla karşılaşılsa bile kadına yönelik ayrımcı her bir uygulamada kesişen benzerlikler söz konusudur.

Kadının genital sakatlanmasının uygulandığı ülkelerde kız çocuğu ve kadınların üstündeki bekâret baskısının, kadınları ve kız çocuklarını, evliliğin ön koşulunu sağlama ve ekonomik olarak hayatta kalabilme durumu, 'aile onurunun korunması', hem kendisinin hem de ailesinin etiketlenmemesi sarmalı içinde bıraktığı görülmektedir. Ataerki yapı kaynaklı toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle kız çocuğunun ve kadının bu sarmaldan çıkabilmek için gerekli olan beceri donanımlarıysa kısıtlıdır. Gelenekle yoğrulmuş uygulamanın yasaklarla ve cezalarla kısa süre içinde ortadan kalkmasının mümkün olmadığı söylenebilir. Temel değerler bağlamında geniş sosyokültürel zeminde söylemlerin geliştirilmesi önemlidir. Bu noktada da değişimin hızının yavaş olabileceği unutulmamalıdır.

Genital sakatlamanın sembolik anlamları ve sosyal inşasını kuramsal olarak ele alan bu çalışmanın sonucu olarak kız çocukları ve kadınların genital sakatlanmasının son bulması için daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğu açıktır. Mesleki olarak akademik hayat içerisinde konumlanan bir kadının

gözünden, metnin yazarı olarak bu yazıyı yazmak için yaptığım okumaların hissettirdikleri, kız çocuğu annesi olarak okudukça ve yazdıkça yaşadığım değişim ve son olarak metnin siz okuyanlara neler hissettirdiklerinin de anlaşılabilmesi ayrıca önemlidir. Kadınlar açısından nasıl ki mücadele edilen cam tavanlar varsa kazanılan hakların kaybının kolay olduğunu akılda tutarak yürünen yolun kolayca kırılabilir bir zemin olduğunu; hep dikkatli, sağlam ve kararlı adımlar atılması gerektiğini önce kendime sonrasında da siz değerli okuyuculara hatırlatmak isterim.

Kaynakça

Altınay A. G, (2021). Bedenimiz ve Biz: Bekâret ve Cinselliğin Siyaseti. İçinde: A Bora ve A. Günel (der), *90'larda Türkiye'de Feminizm*, İstanbul: İletişim Yayınları, 323-345.

Althaus F. A, (1997) Female Circumcision: Rite of Passage or Violation of Rights?. *International Family Planning Perspectives*, 23, (3), 130-133.

Bahar S, (1995) Human Rights Are Women's Right: Amnesty International and the Family. *Hypatia, The Family and Feminist Theory* 11(1), 105-134.

Barrett H. R, Bedri N, ve Krishnapalan N, (2021) The Female Genital Mutilation (FGM) – Migration Matrix: The case of the Arab League Region, *Health Care for Women International*, 42 (2), 186-212.

Berkovitch N, ve Bradley K, (1999) The Globalization of Women's Status: Consensus / Dissensus in the World Polity. *Sociological Perspectives*, 42 (3), 481- 498.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, 2022 (United Nations Population Fund [UNFPA]) <https://www.unfpa.org/resources/female-genital-mutilation-fgm-frequently-asked-questions#whatisfgm>. Son erişim tarihi: 10.01.2023.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, 2023 (United Nations Population Fund [UNFPA]) <https://www.unfpa.org/female-genital-mutilation#readmore-expand>. Son erişim tarihi: 27.02.2023.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, 2023 (United Nations Population Fund [UNFPA]), International Day of Zero Tolerance for Female Genital Mutilation, <https://www.unfpa.org/events/international-day-zero-tolerance-female-genital-mutilation> Son erişim tarihi: 27.02.2023.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (United Nations Population Fund [UNFPA]) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF]), Delivering and Sustaining in the New Normal, Joint Programme on the Elimination of Female Genital Mutilation: Accelerating Change , 2021 Annual Report.

Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

(Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women [CEDAW], 1979), <https://www.aile.gov.tr/media/35256/kadinlara-karsi-her-turlu-ayrimciligin-onlenmesi-sozlesmesi-ve-ihiyari-protokolu.pdf> Son erişim tarihi: 26.02.2023.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF]) <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>. Son erişim tarihi: 10.11.2022.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF], 2023) 'Female Genital Mutilation (FGM) Statistics.' <https://data.unicef.org/topic/child-protection/female-genital-mutilation/> Son erişim tarihi: 27.02.2023.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Amaçlar, <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/toplumsal-cinsiyet-esitligi/> Son erişim tarihi: 27.02.2023.

Boddy J, (1982) Womb as Oasis: The Symbolic Context of Pharaonic Circumcision in Rural Northern Sudan. *American Ethnologist, Symbolism and Cognition II*, 9 (4), 682-698.

Boyle, E. H., ve Preves, S. E, (2000). National Politics as International Process: The Case of Anti-Female-Genital-Cutting Laws, *Law and Society Review*, 34(3), 703-737.

cad. (1993). Netherlands: Feminists Oppose Genital Mutilation. *Off Our Backs*, 23(6), 4-4.

cad. (1996). U.S.: Fighting Female Genital Mutilation. *Off Our Backs*, 26(2), 7-7.

Chege J. N, Askew I, ve Liku J, (2001). An Assessment of the Alternative Rites Approach for Encouraging Abandonment of Female Genital Mutilation in Kenya. *Frontiers in Reproductive Health*. Washington DC, Population Council.

Chinkin C, (1995) Violence against Women: The International Legal Response. *Gender and Development, Rights*, 3 (2), 23-28.

Cook R. J, (1995) Enforcing Women's Rights through Law. *Gender and Development, Rights*, 3 (2), 8- 15.

Cole M. W, (2012) Human Rights as Myth and Ceremony? Reevaluating the Effectiveness of Human Rights Treaties, 1981-2007. *American Journal of Sociology*, 117 (4), 1131-1171.

Crisp J, (2000) A State of Insecurity: The Political Economy of Violence in Kenya's Refugee Camps. *African Affairs*, 99 (397), 601-632.

DeVault L. M, (1996) Talking Back to Sociology: Distinctive Contributions of Feminist Methodology. *Annual Review of Sociology*, 22, 29-50.

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organisation, 2022 [WHO/ DSÖ]), Female Genital Mutilation. https://www.who.int/health-topics/female-genital-mutilation#tab=tab_1. Son erişim tarihi: 27.02.2023.

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organisation, 2023 [WHO/ DSÖ]), Female Genital Mutilation. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation>. Son erişim tarihi: 31.01.2023.

El-Bushra J, (2000) Rethinking Gender and Development Practice for the Twenty-First Century. *Gender and Development, Globalization and Diversity*, 8 (1), 55-62.

Gruenbaum E, (2005) Socio-Cultural Dynamics of Female Genital Cutting: Research Findings, Gaps, and, Directions. *Culture, Health & Sexuality, Themed Symposium: Female Genital Cutting*, 7 (5), 429-444.

Hayford S. R, (2005) Conformity and Change: Community Effects on Female Genital Cutting in Kenya. *Journal of Health and Social Behavior*, 46 (2), 121-140.

Hayford S. R, ve Trinitapoli J, (2011) Religious Differences in Female Genital Cutting:A Case Study from Burkina Faso. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 50 (2), 252–271.

Heger E. Boyle, ve Preves E. S, (2000) National Politics as International Process: The Case of Anti-Female-Genital-Cutting Laws. *Law & Society Review*, 34 (3), 703-737.

Hewitt A. N, (2012) Feminist Frequencies: Regenerating the Wave Metaphor. *Feminist Studies*, 38 (3), 658-680.

James M. S, (1998) Shades of Othering: Reflections on Female Circumcision / Genital Mutilation. *Signs*, 23 (4), 1031-1048.

Kouba J. L, ve Muasher J, (1985) Female Circumcision in Africa: An Overview. *African Studies Review*, 28 (1), 95-110.

Kuumba M. B, (2006) African Women, Resistance Cultures and Cultural Resistances. *Agenda: Empowering Women for Gender Equity*, 68, 112-121.

Linke U, (1992) Manhood, Femaleness, and Power: A Cultural Analysis of Prehistoric Images of Reproduction. *Comparative Studies in Society and History*, 34 (4), 579-620.

Maina Ahlberg B, Njau W, Kiiru K, ve Krantz I, (2000) Gender Masked or Self-inflicted Pain: Female Circumcision, Eradication and Persistence in Central Kenya. *African Sociological Review / Revue Africaine de Sociologie*, 4 (1), 35-54.

Margolis Rothbard D, (1993) Women's Movements around the World: Cross-Cultural Comparisons. *Gender and Society*, 7 (3), 379-399.

Makhlouf Obermeyer C, (1999) Female Genital Surgeries: The Known, the Unknown,

and the Unknowable. *Medical Anthropology Quarterly*, 13 (1), 79- 106.

Özeler N, (2017) İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Karşılaştırılması. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2, 43–62.

Özenç B, (2006) Kadın Sünneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşımına Doğru. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 64 (2), 145-166.

Perry E. C, ve Jaggernath J, (2012) Violence against Women, Vulnerabilities and Disempowerment: Multiple and Interrelated Impacts on Achieving the Millennium Development Goals in South Africa. *Agenda: Empowering Women for Gender Equity, Meeting the Challenges of the Millennium Development Goals*, 26 (91), 20- 32.

Prazak M, ve Coffman J, (2007) Anthropological Perspectives on Female Genital Cutting: Embodying Tradition, Violence, and Social Resilience. *Africa Today Female Genital Cutting*, 53 (4), v-xi.

Rahlenbeck SI, Mekonnen W, (2009) Growing Rejection of Female Genital Cutting among Women of Reproductive Age in Amhara, Ethiopia. *Culture, Health & Sexuality*, 11 (4), 443-52.

Ruby J, ve Mantilla K, (1997) Why We Need International Feminism. *Off Our Backs, The International Women's Issue* 27, (3), 8.

Salmon H. M, (1997) Ethical Considerations in Anthropology and Archaeology, or Relativism and Justice for All. *Journal of Anthropological Research*, 53 (1), 47-63.

Seymen Çakar A, (2021) Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Kadının Cinsel Sakatlanması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 34 (157), 361-380.

Wade L, (2012) Learning from “Female Genital Mutilation”: Lessons from 30 Years of Academic Discourse. *Ethnicities*, 12 (1), 26-49.

Weber R. B, (2013) Masculinity, American Modernity, and Body Modification: A Feminist Reading of American Eunuchs. *Signs*, 38 (3), 671-694.

Yount M. K, (2002) Like Mother, like Daughter? Female Genital Cutting in Minia, Egypt. *Journal of Health and Social Behavior*, 43 (3), 336-358.

Yount M. K, (2004) Symbolic Gender Politics, Religious Group Identity, and the Decline in Female Genital Cutting in Minya, Egypt. *Social Forces*, 82 (3), 1063-1090.